

zett, hogy antiszemitákat segítsen parlamenti mandátumhoz. Egyikük tevékenysége sem vezetett politikai sikerekhez, a tömegek támogatását nem tudták megszerezni.

21. A kiegyezés kori antiszemitizmus történetének kritikai szempontú elemzését Nathaniel Katzburg végezte el: *Antisemitismus in Ungarn (Antiszemitizmus Magyarországon), 1867–1914*. Dvir Publishing House, Tel-Aviv, 1969, 294. o., héberül. Vö. még Kubinszky Judit: *Politikai antiszemitizmus Magyarországon, 1875–1890*. Kossuth, Bp., 1976, 275. o.

22. Arra a kérdésre, hogy az első világháború előtti időszakban létezett-e Magyarországon zsidókérdés vagy sem, a legtöbben igennel feleltek. Erre nézve lásd *Zsidókérdés, asszimiláció, antiszemitizmus*. Gondolat, Bp., 1984, 15–115. o. Ezeket a véleményeket eredetileg a *Huszádik Század* c. folyóirat tette közzé 1917-ben.

23. Jászi, *i. m.*, 419–420. o.

24. A zsidók aránya Budapesten 1944-ig alapvetően nem változott. 1920-ban a 929 000 lakosú Budapesten körülbelül 215 000 zsidó élt. Vö. Kann, *i. m.*, 367. o.

25. Jászi, *i. m.*, 254. o.

26. *Uo.*

27. A zsidók kulturális és gazdasági helyzetének hatását a nem magyar nemzetségekre Kann világítja meg idézett művének 373–386. oldalain.

28. A zsidóknak a pénzügyek és a szabad foglalkozások felé való áramlása részint azzal magyarázható, hogy egyenjogúsításukig, a pénzügyekkel összefüggő foglalkozásokat leszámítva, minden termelőtevékenységből ki voltak rekesztve. A helyi zsidó tőkésekhez Nyugatról érkező bevándorlók is csatlakoztak, és egy honi, versenyre kész középosztály is kifomálódott.

29. A magyarországi zsidóság helyzetét aláásó gazdasági tényezőket a világszerte ismert zsidó tudós, S. M. Dubnov professzor vizsgálta. Jászi téziseivel többé-kevésbé megegyezően egyebek között a következőket állapítja meg: „A magyarországi zsidóknak legfigyelemreméltóbb vonása a magyar hyper-patriotizmusuk, amelyet félelmeik tápláltak... A mind tehetősebbé váló magyarországi, azon belül is főleg a budapesti zsidóság... semmitől sem reszket jobban, mint az antiszemitizmus kitörésétől, ami veszélybe sodorhatja gazdasági pozícióit.” S. M. Dubnov: *Weltgeschichte des jüdischen Volkes*. 10:426. o. Idézi Kann, *i. m.*, 368. o.

30. *Uo.*, 369. o.

31. Tisza Kálmán kikényszerített lemondása (1890. március 13.) után megszorodtak Magyarországon a kormányváltások. Az 1918. novemberi összeomlásig bezárólag az egymást felváltó kormányfők nevére nézve lásd *Magyarország tiszti cím- és névtára*. Magyar Királyi Állami Nyomda, Bp., 1942, 49:4.

32. Károlyi nemzetiségi politikáját nemzetiségügyi minisztere, Jászi fogalmazta meg. Jászi alkotmányos-föderális rendet szeretett volna létrehozni egy demokratikus Magyarországon belül, földreformmal és más szociális reformokkal kiegészítve. A ruszinoknak, a sváboknak és a szlovákoknak juttatott autonómia (1918. december 25., 1919. január 28., illetve március 8.) azonban nem vette le a lábukról a határos nemzetiségeket, a cseheket, a románokat és a jugoszlávokat, ők ugyanis teljes függetlenségre törekedtek.

33. Károlyi saját beszámolója megtalálható: Mihály Károlyi: *Gegen eine ganze Welt*. Verlag für Kulturpolitik, München, 1924; lásd még Károlyi Mihály: *Hitt, illúziók nélkül*. Magvető, Bp., 1977.

34. A Kommunista Párt mindenekeelőtt a számban csekély, politikailag azonban annál jelentősebb frakcióból szerezte tagjait, amely a mintegy félmillió oroszországi magyar hadifogoly körében jegescedett ki. Sokan közülük tevékenyen részt vettek a